

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Voipio, Myry

Title: Ei enää koskaan : sukupuolitetun väkivallan kuvauksia uudessa kotimaisessa
tyttökirjallisuudessa

Year: 2017

Version:

Please cite the original version:

Voipio, M. (2017). Ei enää koskaan : sukupuolitetun väkivallan kuvauksia uudessa kotimaisessa tyttökirjallisuudessa. In S. Karkulehto, & L.-M. Rossi (Eds.), *Sukupuoli ja väkivalta : lukemisen etiikkaa ja politiikkaa* (pp. 121-135). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia, 1431.
<https://oa.finlit.fi/site/books/e/10.21435/skst.1431/>

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Ei enää koskaan

Sukupuolitetun väkivallan kuvauksia uudessa kotimaisessa tyttökirjallisuudessa

Myry Voipio

Ensimmäinen ei, jota ei sanota ääneen.

Sen läpi kun menee, aluksi on mustaa,

sitten voi avata silmät.

(Huotarinen, *Kimmel*, 2014, 85.)

Tyttökirjallisuus on yksi sukupuolen ja vallan kulttuurisista ja yhteiskunnallisista neuvottelun paikoista, joissa tytöt esiinkirjoitetaan ja tehdään näkyviksi. Samalla tyttökirjallisuus jatkuvasti sekä toistaa että muokkaa totunnaisia, odotuksenmukaisia rooleja ja osoittaa siten valitsevia tyttöihin liittyviä ja liitettäviä odotuksia, normeja ja käytäntöjä (Voipio 2015b, 72; Younger 2009, xi). Tyttökirjallisuus osallistuu tyttöjen ja naisten toimijuuden ja subjektiuden kehitykseen liittyvien yhteiskunnallisten kysymysten käsittelyyn ja tarkastelee esimerkiksi valtaa, sukupuolta ja seksuaalisuutta. Se paljastaa yhteiskunnan ja kulttuurin normatiivisia, tyttöjä määritteleviä rakenteita (esim. Younger 2009, xiii), kuten tyttöihin, valtaan, väkivaltaan, sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyviä kulttuurisia käsityksiä. Tyttökirjallisuus osallistuu myös näiden käsitysten tuottamiseen. Uudessa suomalaisessa tyttökirjallisuudessa ristiinvalotetaan sukupuolitettua väkivaltaa teoksiin rakentuneiden ja tuottuneiden kuvausten kautta.

Tarkastelen artikkelissani sukupuolitetun väkivallan kuvauksia uudessa suomalaisessa tyttökirjallisuudessa. Kohdeteoksiani ovat Henrika Anderssonin *Emma Gloria med lust och fågring stor* (EG, 2011), Laura Lähteenmäen *Iskelmiä* (I, 2013) ja Vilja-Tuulia Huotarisen *Kimmelin* (K, 2014) tekstit ”Kimmel & ei” sekä ”Rautahammas”. Tarkastelen teosten tyttöhahmoja ja heidän kohtaamiaan sukupuolitetun väkivallan muotoja suhteessa tyttöihin liittyvään huolidiskurssiin ja pohjoismaiseen vahvan tytön eetokseen. Tyttöihin on liitetty ja liitetään edelleen jatkuvasti lukuisia huolenaiheita esimerkiksi lukumielityksistä kotiintuloaikoihin ja käytöksestä maineeseen, seksuaalisuuteen ja väkivallan uhkaan. (Voipio 2015b, 45–46; Mulari 2015, 157–159; Formark & Bränström Öhman 2013, 4–5.) Huolidiskurssi kiteytyy usein nimenomaan huoleen työstä ja seksuaalisuudesta (esim. Aaltonen 2011, 269–271; Younger 2009, 23–48). Pohjoismaiseen vahvan tytön eetokseen puolestaan liittyy käsitys siitä, että tyttöjen on oltava vahvoja ja itsenäisiä ja että heidän on omalla toiminnallaan taattava tasa-arvo riippumatta heihin jatkuvasti kohdistuvasta, monin tavoin näyttäytyvästä epätasa-arvosta (Formark & Bränström Öhman 2013, 4–5). Näen, että tarkastelemiini teoksiin tuotetut ja tuottuneet sukupuolitetun väkivallan kuvaukset ovat äärimmäisiä, mutta yhteiskunnassa, mediassa ja kulttuurisessa kuvastossa jatkuvasti tavanomaisempia esimerkkejä tyttöjä ympäröivästä epätasa-arvosta (esim. Keskinen 2010, 244, 248; Mulari 2015, 123–127). Kysyn, miten teosten kuvaukset sukupuolitetusta väkivallasta näyttäytyvät tyttöjen huolidiskurssin ja vahvan tytön eetoksen valossa, millaista politiikkaa teosten kuvaukset tekevät ja miten niiden kautta voidaan vaikuttaa kulttuuristen kuvastojen väkivaltaistumiseen. Keskityn siihen, miten ja millaisia kuvauksia teokset tuottavat tyttöihin kohdistuvasta sukupuolitetusta väkivallasta. Pohdin myös, miten representaatiot asettuvat sukupuolitetun väkivaltakuvauksen diskursseihin, kuinka tytöt suhtautuvat väkivaltilanteisiin, kuunnellaanko heitä ja miten he selviävät kohtaamastaan väkivallasta (esim. Ronkainen 2001, 139, 141–149; Keskinen 2010, 246–248; Venäläinen 2012, 11–13).

Artikkelini tutkimukselliset kysymyksenasettelut ja lähtökohdat pohjaavat feministiseen tyttö- ja nuortenkirjallisuuden tutkimukseen, naiskirjallisuudentutkimukseen sekä monitieteiseen tyttö- ja suku-

puolentutkimukseen, joiden keskeisiä tutkimuskohteita ovat olleet valan, sukupuolen ja seksuaalisuuden kysymykset (esim. Reynolds 1990; Westin 1994b; Christian-Smith 1993; Younger 2009). Tutkimusnäkökulmaani läpäisee tyttökirjallisuudentutkimuksen, naiskirjallisuudentutkimuksen ja tyttö- ja sukupuolentutkimuksen kysymyksenasetteluihin rakentunut jälkistrukturalistisen suuntauksen sävyttämä ja postmoderni ote. (Esim. Driscoll 2002, 7–8; Ojanen 2011, 11–12; Rossi 2010, 30–32.)

Kirjallisuutta naisilta tytöille

Tytöille suunnatut erilaiset fiktiiviset tekstit ovat viimeisten yli sadan vuoden ajan olleet useimmiten aikuisten naisten tytöille tuottamia. Ne pyrkivät suoraan tai epäsuorasti muodostamaan pedagogisen suhteen lukijoidensa kanssa. Osa tyttöyleisöille suunnatuista teksteistä palvelee lukijoita viihteenä, vailla näennäistä pedagogista tarkoitusta. (Reid-Walsh & Bratt 2011, 3.) Tyttökirjallisuus on erityinen tyttöjä käsittelevä kirjallisuuden kerrontatyyppinsä ja lajinsa, jossa on yli 150 vuoden ajan havaittavissa olevia ja toistuvia konventionaalisia rakenteita, teemoja ja sisältöjä. Se on osa laajempaa, useissa formaateissa tyttöjä ja nuoria naisia eri tavoin käsittelevien fiktiivisten tekstien joukkoa. (Voipio 2015b, 37.) Tyypillisimmin tyttökirja on tytöstä kertova ja tytöille suunnattu realistinen kehityskertomus, joka sijoittuu koti- ja kouluympäristöön ja kuvailee tyttöpäähenkilön kasvua erilaisten vaiheiden kautta. Teemoja ovat ystävyys- ja ihmissuhteet, koulutus ja tytön asema sekä mahdollisuudet yhteiskunnassa. (Westin 1994a, 10–12.) Yleensä tyttökirjat käsittelevät aiheitaan toiveikkaaseen sävyyn – silloinkin, kun teoksissa tarkastellaan rankkoja aiheita, kuten sairautta, kuolemaa, sotaa tai menetystä (Voipio 2015b, 33, 36; ks. myös Redmann 2011; Lappalainen 2015).

Tyttökirjallisuuden juurien katsotaan olevan tyttöjen kasvatusta oppaissa, nuortenkirjallisuudessa sekä naisten romaanitraditiossa (Ørvig 1988, 15–16, 31; Westin 1994a, 11–12; Foster & Simons 1995, 4–5, 30). Tyttökirjallisuus on syntynyt lukuisten 1800-luvulla tapahtuneiden yhteiskunnallisten ja sosiaalisten muutosten myötä; muutoksen keskiössä ovat kysymykset esimerkiksi sukupuolesta, vallasta, seksuaalisuudesta,

tasa-arvosta ja koulutuksesta. Kun keskiluokkaiset tytöt avioituivat aiempaa myöhemmin, 13–15 ikävuoden sijaan vasta 18–19-vuotiaina, aika lapsuuden ja aikuisuuden välillä oli aiempaa pidempi. (Westin 1994a, 12–13; Mitchell & Reid-Walsh 2005, 5–15.) Koska keskiluokan tyttöjen koulunkäyntimahdollisuudet poikkesivat poikien koulutuksesta, tyttöjen käsiin jäi enemmän aikaa – ja tytöt tarttuivat kirjoihin. (Redmann 2011, 14; Ollila 2000, 17–23.) Kasvattavan kirjallisuuden takana piili ajatus kirjallisuuden vaikutuksesta henkisenä ravintona. Tytöille ryhdyttiin kirjoittamaan ja markkinoimaan omaa kirjallisuutta soveliaiksi miellettyistä teemoista, koska kirjallisuuden ajateltiin ohjaavan tyttöjä hyvän äidin ja vaimon rooliin. (Ørvig 1988, 15; Reynolds 1990, 153; Westin 1994a).

Vaikka kasvatuksellisella otteella on suuri merkitys tyttökirjallisuuden synnyssä, tyttökirjallisuus ei ole ainoastaan normatiivista. Varhaiset tyttökirjailijat pyrkivät usein kuvaamaan älykkäitä ja kunnianhimoisia päähenkilöitä, joiden kautta haluttiin esittää lukijoille muitakin vaihtoehtoja kuin avioliitto (Foster & Simons 1995, 16–17; Westin 1994a, 10–11; 1994b, 16). Kotimainen tyttökirjallisuus on noudattanut varsin uskollisesti kansainvälistä linjaa, kun kirjailijat ovat ottaneet mallia erityisesti angloamerikkalaisista, tunnetuista tyttökirjoista sekä teemoissa, tyttöhahmoissa että romaanin muodoissa (Voipio 2015b, 34–35). Yhteiskunnallisten muutosten myötä tyttöjen toimijuuden mahdollisuudet ovat tosin muuttuneet 1800-luvun lopulta 2010-luvulle tultaessa (mt.): esimerkiksi tytön neuvottelu asemastaan ja subjektiudesta yhteiskunnassa on uusimmassa tyttökirjallisuudessa kohdentunut käsittelemään tytön itsemääräämisoikeutta seksuaalisuuteensa ja ruumiiseensa (Voipio 2013, 124–126; Huhtala 2007, 142; Rättyä 2007, 172). Viimeisen kymmenen vuoden aikana julkaistu kotimainen tyttökirjallisuus on haastanut myös tyttökirjallisuudessa pitkään vallinneen heteroromanttisten ja -seksuaalisten suhteiden käsittelyn tarkastelemalla bi- ja lesbotyttöjen elämää (Voipio 2013, 126–131). Tyttökirjallisuus on kiinnostavalla tavalla joustavaa kirjallisuutta. Siihen kuuluvat jousto ja rajankäynti, mutta yhteisenä nimittäjänä pysyy edelleen se, mitä tytöt omaksuvat luettavakseen ja mitä heille tuotetaan (Voipio 2015b, 33; ks. myös Ulfgard 2002, 136–139).

Huumasta ällötykseen

Feministinen lasten- ja nuortenkirjallisuudentutkimus on käsitellyt keskeisinä tutkimusaiheina valtaa, sukupuolta ja seksuaalisuutta (esim. Trites 2000; Yonger 2009; Voipio 2015b). Teoreettisena pohjana on käytetty Michel Foucault'n (esim. 2010) ja Judith Butlerin (esim. 2006a) teorioita. Roberta Seelinger Trites (2000, 3) esittää, että nuorille suunnattu kirjallisuus käsittelee aina valtasuhteita, jotka ovat olemassa todellisuudessakin: nuori oppii neuvottelemaan vanhempien, koulun, ystävien ja yhteiskunnan asettamien odotusten sekä esimerkiksi sukupuoleen, seksuaalisuuteen, ”rotuun” ja luokkaan liittyvien normien välillä. Tritesin käsitys pohjautuu Michel Foucault'n (2005, 39–43) teoriaan vallasta ja valtasuhteiden rakentumisesta yhteiskuntaan. Foucault'n lähtökohtana on ajatus siitä, että valta, tieto, diskurssit ja representatit¹ nivoutuvat yhteen ja muodostavat tieto–valta-järjestelmiä, jolloin valta on kaikkialla vaikuttava voima, tuottava ja suhteellinen verkosto. Foucault'n valtakäsityksiä on tosin feministisessä tutkimuksessa kritisoitu sukupuolisokeuden vuoksi sekä siksi, että ne saattavat ohittaa vallan materiaalisesti alistavan, rajoittavan ja kontrolloivan puolen (Koivunen 2004, 53). Tyttöjä ja naisia kirjallisuudessa tarkasteleva feministinen tutkimus pyrkiikin ottamaan huomioon sukupuolen käsitteen suhteessa seksuaalisuuteen ja valtaan (esim. Karkulehto 2007, 17–20, 22–23; Younger 2009, xii–xiii).

Kirjallisuudessa tuotetaan ja tarkastellaan tyttöjen ja naisten seksuaalisuuden neuvottelun paikkoja (esim. Huhtala 2008, 24–25; Karkulehto 2010, 49–51). Tutkimalla nuorille suunnattua kirjallisuutta voidaan paljastaa sellaisia alistavia sosiaalisia rakenteita ja kulttuurisia oletuksia, joita tyttöjen seksuaalisuudesta on luotu (Younger 2009, xiii). Tällaisia rakenteita ja oletuksia liittyy myös teosten tyttöjen kohtaamiin sukupuolittuneen väkivallan kuvauksiin, jotka limittyvät kysymyksiin vallasta, väkivallasta ja seksuaalisuudesta.

Uudessa suomalaisessa tyttökirjallisuudessa seksuaalisuus on keskeinen teema (Huhtala 2007, 142; Huhtala 2008, 24–29; Voipio 2013,

¹ Diskursseista ja representaatioista ks. tämän teoksen johdantoluku.

120). Tyttöjen seksuaalista halua kuvataan teoksissa avoimesti, iloisesti ja monimuotoisesti (Voipio 2013, 124–131); aiempi seksuaalisuuden kuvaus suomalaisissa tyttökirjoissa oli paitsi vaiettu myös pitkälti pelkoihin, häpeään ja vaaroihin keskittyvä aihealue (Outinen 1992, 48–49). Uusimmat tyttökirjat eivät silti välttele vaikeita ja rankkoja aiheita, kuten seksuaalista ja sukupuolitettua väkivaltaa tai hyväksikäyttöä (Voipio 2013, 126–131).

Henrika Anderssonin *Emma Gloria med lust och fågring stor* (2011) kertoo juuri ylioppilaaksi kirjoittaneen Emma Glorian ensimmäisestä itsenäisestä kesästä: Emma muuttaa asumaan yksin, aloittaa kesätyön ja haluaa itsenäistyä. Teoksen keskeisinä teemoina ovat rakkauden menettäminen sekä Emman bloginkirjoitusprosessin kautta tapahtuva toipuminen hyväksikäyttävästä suhteesta, jossa hän on rakastuttuaan tavoitellut kaikin keinoin hyväksyntää ja vastarakkautta (ks. myös Voipio 2013, 125–126, 130–131). Teos keskittyy kuvaamaan Emmaa ja hänen ajatuksiaan ja pohdintojaan esimerkiksi rakkaudesta, seksuaalisuudesta, mediasta ja ihanteellisista naisvartaloista (ks. esim. EG, 61, 115, 123–125, 140). Näiden kuvausten kautta piirtyy myös kuva nettiin siirtyvästä sukupuolittavasta ja sukupuolittuneesta väkivallasta. Emmasta on ladattu YouTubeen video ”Emma e arg”, joka itsessään ei paljasta mitään varsinaisesta tapahtumasta – siitä, että Emman rakkaus Robin on houkutellut Emman harrastamaan seksiä toisen tytön, Amandan, kanssa voidakseen katsella heitä:

– Jag försökte slappna av och låtsas att det var skönt. Jag minns att jag blundade medan hon smekte mig och när jag nästa gång öppnade ögonen såg jag Robin stå med kameran och filma. Det var som om jag plötsligt klivit ur mig själv, ur min egen kropp. (EG, 95.)²

² – Yritin rentoutua ja teeskennellä, että se oli ihanaa. Muistan, että ummistin silmäni kun hän hyväili minua, ja kun seuraavan kerran avasin ne, näin Robinin seisovan kameran kanssa ja kuvaavan. Oli kuin olisin yhtäkkiä kiivennyt ulos itsestäni, ulos vartalostani. (Suomennos kirjoittajan.)

Emma on vaiennut tapauksesta monta kuukautta mutta kertoo siitä edellä siteeratussa kohtauksessa ystävälleen Katalle. Analysoidessaan myöhemmin suhdetta ja sitä, miten ja miksi päätyi nöyryyttäväksi ja häpeälliseksi kokemaansa videokuvaukseen, Emma toteaa tehneensä kaikkensa saadakseen Robinin rakastamaan itseään (EG, 115). Videokuvaus ylittää kuitenkin Emman rajat, ja hän katkaisee suhteen.

Uudet suomalaiset tyttökirjat esittävät avoimia kuvauksia seksuaalisuudesta ja seksistä, ja niiden sanoma on myös tiukasti tyttöjen itsemääräämisoikeuden puolella (Voipio 2013, 124, 126). Vaikka Emma toteaa menneensä liian pitkälle tavoitellessaan Robinin rakkautta, hän ei kuitenkaan luovu itsemääräämisoikeudestaan omaan vartalonsa ja seksuaalisuuteensa. Emman kokeman sukupuolittuneen hyväksikäytön kuvauksen kautta teos tuottaa kuvaa tyttöjen ja nuorten naisten oikeudesta ja mahdollisuuksista määrätä omasta vartalostaan ja seksuaalisuudestaan senkin – ja nimenomaan sen – jälkeen, kun raja on ylitetty (ks. myös Karkulehto 2010, 50–51; Younger 2009, xiii-xiv, 2, 73–104; Voipio 2013, 124–126). Blogin ja netin kautta Emma löytää myös muita tyttöjä, joilla on vastaavia kokemuksia; netti onkin merkittävässä asemassa esimerkiksi vertaistuen etsimisessä ja tiedonhaussa (Voipio 2013, 125).

Laura Lähteenmäen *Iskelmiä* (2013) kuvaa puolestaan tarkasti väkivaltaisen lähisuhteen kehittymistä ja siitä irtautumista. 16-vuotias Aino ei ole mukana koululuokkansa seurustelukuvioissa, eikä häntä ole koskaan suudeltu. Kokemattomuus hävettää; kuten kulttuurisissa representaatioissa usein on toisinnettu, suudelmat, kosketus ja varsinkin seksin harrastaminen mielletään aikuisuuden ja elämisen merkeiksi (Voipio 2013, 128; Younger 2009, 73–104). Luokkaretkellä viereen istuu Samuli, joka muuttuu söpöksi jo pelkästään siksi, että vaikuttaa kiinnostuneen Ainosta. Samuli ja ajatus mahdollisesta seurustelusta ovat Ainolle tie kohti oikean elämän alkamista, pois tapahtumattomuudesta.

Ja kaikki näkevät, kaikki kuulevat, kun hän sanoo:

– Sä näytät tosi hyvältä.

Sitten hän menee. [– –] Tämä on unta. Tällaista ei tapahdu partio-tyttö Aino Malliselle. (I, 31.)

Aino ihastuu Samuliin ja uusiin kokemuksiin. Alusta alkaen hän kuitenkin miettii, mikä kaikki seurusteluun kuuluu ja mikä ei. Sekä Samulin käytös että hänen juttunsa ovat Ainosta välillä pelottavia ja kamalia, kuten liian rajut suudelmat ja puhe pikkulintujen tappamisesta (esim. I, 53, 56). Kovemmiksi käyvät suudelmat, tiukentuvat otteet ja lopulta lyönnit, anteeksipyyntöt, mykkäkoulut, mustasukkaisuus ja raiskausyritys piirtävät Ainon ajatusten, tietämättömyyden ja pelon kautta ambivalentteja sävyjä saavan kuvauksen nuorten lähisuhdeväkivallasta.

Paitsi ruumiin muutokset, myös ruumiiseen kohdistuvat sanat ja teot muokkaavat tyttöjä ja käsityksiä tytöistä niin kulttuurisessa kuvastossa kuin elämässäkin (esim. Driscoll 2002, 80–86; Mulari 2015, 110, 120; Aaltonen 2001, 118–120). Myös tietoisuus ruumiista vaihtelee iän mukaan (Aaltonen 2001, 107). Aino kokee lukuisia vartaloon ja itsemääräämisoikeuteen kohdistuvia ruumiillisia muutoksia suhteessaan: seksuaalista halua, pelkoa ja kipua, verinaarmuja ja tummasta hitaasti vaaleammaksi muuttuvia mustelmia. Samulin mustasukkaisuus saa Ainon vaihtamaan rakastamansa hulmuavat hameet peittävämpiin vaatteisiin ja jättämään väliaikaisesti partioharrastuksen. Ainoa ja hänen valintojaan tarkastellaan ymmärtäen ja tarkasti pohjustaen. Lukijalle tehdään selväksi, miten Ainon tietämättömyys, ujous, kokemukset esimerkiksi ”elämättömästä elämästä” ja toisaalta myös uudet halun ja himon tuntemukset saavat hänet pysymään väkivaltaisessa seurustelusuhteessa, vaikka omistavat eleet ja suudelmatkin alkavat tuntua vastenmielisiltä.

Hän vilkaisee tyytyväisenä kokovartalouikkariani ja laskee kätensä omistavasti selälleni. Kun käännyin toisinpäin, hän laskee käden vatsalleni ja sitten reidelleni. Hän hengittää raskaasti ja alkaa suudella minua. Hänen huulensa ällöttävät. (I, 177.)

Teoksen sukupuolittunutta väkivaltaa käsittelevissä kuvauksissa esitetään, että väkivaltaiseen suhteeseen saattaa joutua tietämättömyytään eikä se suoraan tarkoita joko uhrin tai vahvan selviytyjän roolia (ks. Markkola 2002, 83–85; Venäläinen 2012, 11–14). Väkivaltaa ei esitetä missään vaiheessa tavallisena ja luonnollisena nuorten suhteeseen kuuluvana osana, vaikka Aino miettii, ettei tiedä, mikä on liikaa ja missä

menee raja. *Iskelmien* kohtausta kohtaukselta tarkka kuvaus kulloisestakin tilanteesta vastustaa väkivallan luonnollistumista tekstissä ja tarinassa. Siten sukupuolittunutta väkivaltaa käsittelevä tarina sitoo itsensä tyttöihin ja naisiin kohdistuvaa sukupuolittunutta väkivaltaa kriittisesti tarkastelevien kulttuurituotteiden jatkumoon.

Samulin hahmon kautta *Iskelmiä* toistaa kulttuurista kuvastoa ja tarinalinjoja, joissa mies esitetään väkivaltaisena hyväksikäyttäjänä ja kykenemättömänä hillitsemään seksuaalisuuttaan. Samuli käyttää sekä henkistä että fyysistä väkivaltaa, uhkailee, lyö, huorittelee, kiristää ja vaatii seksiä, koska ”ei pysty enää pitkään odottamaan” (I, 94). Aion lisäksi Samuli lyö myös muita poikia tai miehiä, joiden luulee katselevan ja himoitsevan tyttöystävänsä. Yksiselitteisen pahana Samulia ei kuitenkaan kuvata, vaan – edelleen kuvastoa noudatellen – hän on halutesaan hurmaava, ystävällinen ja pyytää lyömistään anteeksi (esim. I, 138). Samulin käytöstä ja väkivaltaisuutta taustoitetaan myös väkivaltaisilla perheolosuhteilla, mikä nuoria kuvaavissa kulttuurituotteissa on usein tyypillinen selitysmalli väkivallalle (esim. Younger 2009, 73–104).

Saavutetut taidot

Tyttökirjallisuudessa ja -kulttuureissa monet kysymyksenasettelut liittyvät erilaisiin huoliin tytöistä, alkaen sopivasta kirjallisuudesta ja päätyen seksuaalisuuteen, sukupuoleen ja valtaan. Terry Lovell (1987, 9–10) on todennut tyttöjen ja naisten lukeman kirjallisuuden synnyttäneen kiivasta keskustelua sopivuudesta jo 1700-luvulla. Romanttiset rakkauskertomukset saattoivat turmella kaunokirjallisen maun ja luoda vääriä mielikuvia rakkaudesta (mt., 9–10). Ilmiö on havaittavissa varhain Pohjoismaissaakin, ja esimerkiksi Suomessa ja Ruotsissa 1800-luvulla julkaistut tytöille suunnatut opaskirjat esittävät erityisesti romanttisen kirjallisuuden tyttöä uhkaavana vaarana, joka saattoi herättää tytössä kiihottavia tai omituisia tuntemuksia (Männistö 2003, 54–56; Ørvig 1988, 31–38). Romaanin lukemisen vaarat kytkeytyvät pelkoon tytön liian varhaisesta seksuaalisuuden heräämisestä, mahdollisesta siveettömyydestä, maineen menettämisestä sekä siitä, että tyttöä eivät määrittäisikään avio-

liitto ja äitiys (esim. Männistö 2003, 54–56, 139–146). Huoli tytöistä, heidän kaunokirjallisesta maustaan, rakkauskäsityksistään, tulevaisuudennäkemyksistään – ja lopulta seksuaalisuudesta – on monen tyttöjä ja kirjallisuutta koskevan keskustelun takana. Kyse on niin kutsutusta huolidiskurssista, joka edelleen määrittää tyttöjä. (Voipio 2015b, 45; diskurssista ks. esim. Koivunen 2004, 51–56; Hall 2005, 100–105.)

Huolidiskurssi muodostuu kaikista erilaisista tyttöjä koskevista huolenaiheista (Voipio 2015b, 45). Näitä ovat esimerkiksi kotiintuloajat, käytös, vaatteet, murrosikä, tyyli, opinnot, tulevaisuutta koskevat kysymykset, mahdolliset seurustelusuhteet, maine, raskaaksi tulemisen pelko, abortti, kulttuurin tuottama naiskuva, seksuaalisuus, väkivalta ja raiskauksen vaara. Nämä ja lukuisat muut huolenaiheet ovat havaittavissa yhteiskunnallisissa, perheensisäisissä ja kulttuurisissa tyttöihin liittyvissä aineistoissa, kuten sanomalehtiartikkeleissa, haastatteluissa, opaskirjoissa, kirjallisuudessa ja elokuvissa, sekä historiallisesti että nykyään. (Mt.) Monet tyttöjen huolidiskurssin kysymyksistä kiteytyvät lopulta huoleen tytöistä ja seksuaalisuudesta (Vehkalahti 2000, 140–144; Aaltonen 2011, 270; Younger 2009, xv, 23–24; Mulari 2015, 157–159). Huolidiskurssissa on ohjaavien (kasvattaja)tahojen tyttöjen kunnollisuutta ja seksuaalisuutta koskevan huolen lisäksi läsnä kriittinen emansipatorinen huoli, vaikka toisaalta emansipaatio näkyy myös vahvojen tyttöjen ja tyttöjen vahvuuden korostamisena (Voipio 2015b, 45; ks. myös Formark & Bränström Öhman 2013, 4–5; Mulari 2015, 227–229).

Pohjoismainen tyttöys perustuu diskursseihin, jotka painottavat yksilöllistä emansipaatiota sekä tyttöjen ja poikien sosiaalisen ja kulttuurisen sukupuolen integraatiota (Formark & Bränström Öhman 2013, 4–5; Mulari 2015, 121–132). Vahvan tytön eetokseen puolestaan liittyy ajatus tyttöjen vahvuudesta ja itsenäisyydestä. Tyttöjen on itse ja omalla toiminnallaan taattava tasa-arvo riippumatta heihin kohdistuvasta epätasa-arvosta (Formark & Bränström Öhman 2013, 4–5). Esimerkkejä tästä tyttöjen kohtaamasta epätasa-arvosta ovat juuri esimerkiksi uusiin tyttökirjoihin tuotetut ja tuottuneet sukupuolitetun väkivallan kuvaukset (ks. myös Keskinen 2010, 244, 248–249; Mulari 2015, 157–159). Vahvan tytön eetos sitoutuu myös vahvan suomalaisen naisen diskurssiin (ks. Markkola 2002) ja vahvan naisen subjektipositioon, joka väkivalta-

kertomuksissa näyttäytyy sukupuolittunutta väkivaltaa kokeneelle usein mielekkäämpänä identiteetin työstämisen paikkana kuin uhrin asema (esim. Venäläinen 2012, 11–12). Uusissa suomalaisissa tyttökirjoissa sukupuolitetun väkivallan kuvaukset eivät kuitenkaan kuvaa tyttöjä vain joko avuttomina uhreina tai vahvoina tyttöinä, vaan teosten tytöt neuvottelevat erilaisten (huoli)diskurssien ja subjektipositioiden välillä.

Vilja-Tuulia Huotarisen *Kimmel* (2014) sisältää kaksitoista tarinaa kuusitoistavuotiaista tytöistä. Kokonaisuutta pohjustaa kehyskertomus siitä, miten Kimmelin vanhemmat ovat lähettäneet hänet pelastamaan maailmaa. Kimmel itse on päättänyt 16-vuotisella elämäkokemuksellaan toteuttaa tehtävää tyttö kerrallaan. Kimmelillä on oma pieni lentokone sekä sähköinen Yökirja, joka ohjaa ja auttaa tarvittaessa. (Ks. K, 7.) Jokaista tyttöä ja tarinaa edeltää lyhyt teemaan johdettava sivu. Raiskauksen uhkaa käsittelevää lukua ”Rautahammas” (mt., 89–92) edeltää ”Kimmel & ei” (mt., 85).

Ensimmäinen ei, jota ei sanota ääneen.

Sen läpi kun menee, aluksi on mustaa,

sitten voi avata silmät.

Niin Yökirja oli kirjoittanut illalla ennen nukkumaanmenoa.

Lauseet johdattaisivat Kimmelin seuraavan tytön luokse.

Eikä Kimmel voinut sanoa heränneensä kevyin mielin. [– –]

– *Kovassa paikassa otetaan käyttöön saavutetut taidot.* [– –]

Tavattuaan Rautahampaan Kimmel ymmärsi, mitä Yökirja oli tarkoittanut. (K, 85.)

Rautahammas on pitkä ja notkea tyttö, joka ei ole kertonut kellekään, että hänet on vuotta aiemmin yritetty raiskata. Rautahampaan tarina tuo esiin sukupuolittuneeseen väkivaltaan liittyvät intersektionaalisuuden kysymykset esimerkiksi luokasta, ”rodusta”, taloudellisesta asemasta ja sukupuolesta (ks. Karkulehto et. al. 2012).

– Meidät viimeisen pysäkin asukkaat on sysätty tänne kaupungin perälle, yleensä meistä kiinnostutaan vain kun meitä epäillään jostain. [– –] – Siksi minä en ole kertonut tätä kenellekään. (K, 90.)

Rautahampaan ja muiden ”viimeisen pysäkin asukkaiden” eriarvoisuus verrattuna kaupungin muihin alueisiin näyttäytyy tekstissä yhtenä sukupuolitetun väkivallan ulottuvuutena (esim. Keskinen 2010; Aaltonen 2011, 280; ks. myös Karkulehto et. al. 2012). Vähin sanoin teksti tiivistää monia tyttöjen ja naisten fiktiossa ja arjessa käyttämiä keinoja yrittää selviytyä uhkaavasta tilanteesta, kuten tilanteen ja uhkaajan seuraamisen ja myötäilyn, joilla voi päästä tilanteesta pois (esim. Kangas 1994, 110–111, 113–115; Venäläinen 2012, 7–8; Mulari 2015, 109–120).

– Se sanoi, että tykkää isoista tytöistä. Koska se oli tottunut siirtelemään painavaa tavaraa. Nauroin taas, vaikka ei naurattanut. [– –] Se otti olkapäästä kiinni, keltaiset sormenpäät, ajattelin että niin sen tupakan takia tietysti. Sitten se jo painoi suunsa suulleni. Samalla hetkellä pimenee, ei mitään havaintoa. (K, 91.)

Pimeällä hetkellä Rautahammas ottaa Yökirjan Kimmelille mainitsemat saavutetut taidot käyttöön: hän heilauttaa itsensä akrobaattisesti kaivinkoneen katolle ja kaataa miehen päähän maalipurkin. Kuvaus osoittaa Rautahampaan kykyä toimia vaikeassa tilanteessa, mutta ei kuitenkaan edellytä häneltä itseltään esimerkiksi lyöntiä tai potkua.

Puolustautuminen, itsepuolustus ja selviytyminen ovat jokaisen tytön kohtaamissa väkivallanteoissa hieman erilaisia. Emma käsittelee kokemuksiaan ajattelun ja blogikirjoittamisen kautta ja keskustelelee lisäksi ystävänsä kanssa, olkoonkin, että tapahtuneesta salakuvauksesta kuluu kuukausia ennen kertomista. Rautahampaan ja Ainon kuvaukset ovat yksinäisempiä: kumpikaan ei pitkään aikaan halua kertoa kohtamastaan väkivallasta. Väkivallan kohtaamiseen liittyy esimerkiksi kysymyksiä häpeästä, syyllisyydestä ja oman kertomuksen uskottavuudesta muiden, kuten viranomaisten, silmissä (Keskinen 2010, 247–248; Venäläinen 2012, 7–9; ks. myös Mulari 2015, 109–110). Aino yrittää Samulin kanssa myös aina ensin kokeilla niin miellyttämistä, alistumista kuin puhumista, mutta lopulta viimeiseksi keinoiksi jäävät pakeneminen ja fyysinen itsepuolustus (ks. I, 190–193; 210–215). Potku Samulin sukupuolielimiin esitetään kuitenkin aivan viimeisenä, inhottavana mutta

oman selviytymisen kannalta välttämättömänä toimintana, josta arpi muistuttaa Ainoa myöhemminkin.

Sormi hipaisee arpea. Vaikka se on enää pieni naarmu, minun on silti vaikea olla koskettamatta sitä.
Se on viimeinen arpi. Kukaan ei saa enää satuttaa minua koskaan.
(I, 216.)

Väkivaltaa itsepuolustukseen käyttävä tyttö ei asetukaan tässä kuvauksessa esimerkiksi viime vuosina rikostarinoissa yleistyneiden, vääryyksiä kostavien naisten tarinoiden rinnalle (ks. esim. Keskinen 2010, 244).

Uudet suomalaiset tyttökirjat, jotka käsittelevät ja tuottavat kuvauksissaan sukupuolitetun väkivallan representaatioita, kytkeytyvät huolidiskurssin teemoihin. Teoksissa tarkastellaan kysymyksiä tytöistä, sukupuolesta, vallasta, väkivallasta, seksuaalisuudesta sekä seksuaalisesta väkivallasta ja hyväksikäytöstä. Vaikka aiheet ovat vaikeita, Henrika Anderssonin *Emma Gloria med lust och fågring stor* (2011), Laura Lähteenmäen *Iskelmiä* (2013) ja Vilja-Tuulia Huotariosen *Kimmel* (2014) pyrkivät myös irtaantumaan huolidiskurssin suoranaisestä tai erityisen alleviivaavasta, tyttöihin ylhäältä päin kohdistuvan huolen kaltaisesta lähestymistavasta. Pikemminkin teokset sukupuolitettua väkivaltaa käsitellessään tuottavat kuvauksia, joissa tyttöjä, heidän toimintaansa ja valintojaan valotetaan mahdollisimman pitkälti realistisuutta tavoitellen: tytöt ovat toimijoita ja yksilöitä, eivät huorittelun, lyöntien ja raiskausten uhreja todistustaakkoineen, mutta eivät toisaalta myöskään yksiselitteisesti voimakkaita, pohjoismaisen vahvan tytön eetosta seuraavia peppi-pitkätossuja, vaikka kohtaamistaan väkivallanteoista selviävätkin (ks. Formark & Bränström Öhman 2013, 5). Kysymykset pelosta, häpeästä ja syyllisyydestä limittyvät tyttöjen kuvauksiin ja tarinoihin siitä huolimatta, että he ovat selvinneet.

Sukupuolitetun väkivallan kuvaukset kuuluvat aihepiireihin, joiden kuvaaminen kirjallisuudessa parhaimmillaan osallistuu kulttuurisen kuvaston väkivaltaistumisen purkamisen prosessiin sekä sitä kautta vaikuttaa tyttöjen ympäröivässä yhteiskunnassa kohtaamaan epätasa-

arvoon (ks. myös Formark & Bränström Öhman 2013, 4–5; Mulari 2015, 121–132). Tyttöjen ja lukemisen kysymyksissä sukupuolittuneen väkivallan aihepiirit asettuvat temaattisesti osaksi huolidiskurssia (ks. Voipio 2015b, 45), mutta tarkasteleman kohdekirjat myös irrottautuvat käsitelytavoiltaan suorasta ja tyttöjä samalla normittavasta huolesta. Tämä on kiinnostavaa kytkeä tyttöihin lukijoina. Esimerkiksi Maria Ulfgard (2002, 333–334) esittää, että tytöt ovat taitavia lukijoita mutta eivät välttämättä tunne tarvetta erityisesti tulkita lukemiaan kirjoja. Pitkälti on kiinni kirjasta, työstä ja hänen tilanteestaan, miten ja mitä merkityksiä hän lukee (mt., 333–334). Niinkin vaikeita aiheita kuin sukupuolittunutta väkivaltaa, seksuaalista väkivaltaa ja hyväksikäyttöä tarkastelevat kirjat voivat siis toisaalta lukijoiden käsissä ja mielessä tuottaa sellaisiksi, jolle lukijalla juuri sillä hetkellä on tarve.

Hulmuavat helmat ja Jamesina Bond

Vilja-Tuulia Huotarisen *Kimmelin* (2014), Henrika Anderssonin *Emma Gloria med lust och fägring storin* (2011) ja Laura Lähteenmäen *Iskelmien* (2013) väkivallan, hyväksikäytön ja sukupuolen representaatiot kuvaavat ennen kaikkea tyttöjen selviytymistä. Vaikka teokset uusintavat ja toistavat aiempaa kulttuurista kuvastoa ja siten toisintavat esimerkiksi käsityksiä miehistä ja pojista väkivallan käyttäjinä ja hyväksikäyttäjinä, tyttörepresentaatiot eivät yksioikoisesti asetu uhriasemaan. Teosten tuottamat kuvaukset sukupuolitetusta väkivallasta ja hyväksikäytöstä kertovat tyttöjen toimijuudesta, itsetuntemuksen kasvamisesta ja siitä, että selviytyminen on mahdollista. Tässä mielessä niihin rakentuu ja tuotuu käsitys vahvan naisen tai toimijatyön mallista (Markkola 2002, 75, 83–90; Formark & Bränström Öhman 2013, 4–5; Mulari 2015, 157–159, 228–229), sillä erotuksella, että Rautahammas, Emma ja Aino eivät yritä selviytyä kohtaamastaan hyväksikäytöstä täysin yksin ja itsenäisesti, vaan hakevat vertaistukea ja -tietoa ja kertovat asiasta kukin omalla tavallaan ja valitsemallaan hetkellä.

Tuottamalla kuvaa tyttöjen ja naisten mahdollisuuksista toimia ja selviytyä väkivallanteosta, oli kyseessä sitten henkinen tai fyysinen hyväksi-

käyttö, tarkastelemani teokset pyrkivät osoittamaan lukijalle ja yhteiskunnalle, että elämä jatkuu. Samalla ne korostavat, miten ”ei” on sana, jota pitää totella – ja jos sitä ei totella, ”[k]ovassa paikassa otetaan käyttöön saavutetut taidot” (K, 85), kuten Yökirja neuvo Kimmeliä. Saavutetut taidot ovat jokaisen tyttöhahmon kohdalla erilaiset: Rautahammas käyttää atleettista notkeuttaan ja kaataa saatavilla olevan maalipurkin ahdistajansa päälle, Emma työstää hyväksikäyttävän suhteen kokemuksiaan kirjoittamalla niistä blogiin. Ainin viimeinen keino on puolustautua väkivaltaan ja mahdolliseen raiskaukseen johtavassa tilanteessa fyysisesti, vaikka vasta puhumalla väkivaltaisen suhteen aiheuttamasta häpeästä hän lopulta kokee selviävänsä.

Teosten tyttörepresentaatiot eivät esitä pelkästään vahvan, itsenäisen ja kaikesta yksin selviävän tytön tai naishahmon toisintoa (vrt. Formark & Bränström Öhman 2013, 5; Markkola 2002, 83–85). Se lukijapositio, jonka teosten tarinat tarjoavat väkivallasta, seksuaalisesta väkivallasta ja hyväksikäytöstä selviytymiseen, neuvottelee tyttöjen paikkaa ja olemista väkivaltakuvauksissa uudelleen. Representaatiot asettuvat sekä pohjoismaisen vahvan tytön eetokseen että eräänlaiseen itselle armollisempaan ja ymmärtävämpään tyttöyteen, jossa tyttöhahmot ovat selviytyjiä. Heidän ei kuitenkaan ole pakko käsitellä kokemusta yksin, jotta he asettuisivat paremmin vahvan, itsenäisen naisen diskurssiin uhrin aseman sijaan (ks. Venäläinen 2012, 9–13; Markkola 2002, 83–85). Elämän jatkumisesta kuvaukset kertovat myös, sillä teoksiin tuottuu kuva tyttöhahmoista, jotka jatkossa valitsevat hameensa ja päättävät elämästään ja ruumiistaan itse.

Nappaan kaapista hameen, sen lyhyemmän, sen jossa on punainen, hehkuva nauha ja joka sopii uuteen reppuuni. Minä valitsen sen lyhyemmän, ja sitten minä menen alakertaan. (I, 230.)

– Sinä kukistit hänet, Kimmel sanoi, – niin kuin joku Jamesina Bond, junan katolla!

– Kaivinkoneen. Ja niin minä todellakin tein.

Sen sanottuaan Rautahammas laskeutui rakennustelineen tankoa alas kuin tanssija tai palomies. (K, 92.)